

“L’Ernest no només era incòmode per a un bàndol”

La mort d’Ernest Lluch ha estat un cop important també per al món de la recerca històrica. L’historiador Josep Fontana parla del seu amic i col·lega, Ernest Lluch, i del buit que deixa en el món polític, social i intel·lectual l’assassinat de l’ex-ministre socialista.

“Ernest estava fent segurament els millors treballs de la seva vida i estava ple de projectes.”

Ernest Lluch va ser ministre, però la seva trajectòria política, acadèmica i personal va molt més enllà. Quina característica de totes en destacaria?

—Éra una persona amb una dedicació intel·lectual molt seriosa i rigorosa. Tenia una característica bastant singular, perquè la seva entrada a la política —a un nivell tan seriós com el d’encapçalar un ministeri bàsic i essencial com el de Sanitat— no va interrompre la seva dedicació a la tasca intel·lectual. Aprofitava qualsevol estona per anar als arxius de Madrid per no abandonar aquest tipus de treball. A més ara duia una activitat de producció intel·lectual notabilíssima; estava fent segurament els millors treballs de la seva vida i estava ple de projectes. És clar que tenia una actitud, una activitat cívica i política, però no en el sentit de disciplina de partit sinó senzillament fent servir la seva opinió.

—La ideologia de Lluch ministre va estar limitada pel pes de l’obediència al partit al qual militava, el PSOE?

—Aquí hi ha dues coses. Si tu tens responsabilitats de govern, tens uns compromisos amb la línia del partit que o has de mantenir o te’n vas. L’altre aspecte és que la gent madurem i canviem. I penso que, en els darrers anys, a mesura que va anar treballant alguns temes, Ernest havia anat evolucionat.

Al marge de la seva línia de treball sobre història del pensament econòmic, a la qual ja havia fet diverses contribucions, el gran tema de debat

SANDRA BALCELLS

Fontana: “És el gran i bon amic, significa una pèrdua extraordinàriament dolorosa.”

en què ara estàvem implicats —amb Joaquim Albereda i d’altres— era la revisió del que havia significat la guerra de Successió, la pèrdua de les llibertats i la mena de societat que havia sortit de tot això. Ell havia fet *La Catalunya vençuda del segle XVIII*. Després va obrir una mica més les seves tesis, per mostrar que no només havia estat Catalunya on hi havia unes opcions perdudes, en la versió castellana, *Las Españas vencidas*.

Tot plegat intentava mostrar una cosa important: aquí hi havia hagut una societat que avançava cap a un camí de modernització amb un projecte de govern representatiu —que no vol dir

Lluch jura el càrrec de ministre de Sanitat del govern espanyol. Segons Fontana, "si tens responsabilitats de govern, tens uns compromisos amb el partit que has de complir o te'n vas."

**Josep Fontana:
"Ernest Lluch
s'oposava
a la tàctica
de persecució
i enfrontament
al PNB. (...)
Les solucions
-sembla que la
lliçó d'Irlanda
ens ho mostra-
no poden passar
per altra banda
que haver de fer
alguna mena
de negociació."**

democràtic-, com els que hi havia a Anglaterra o Holanda, que fou derrotat el 1714 per l'absolutisme dels Borbons. Això trenca el mite acadèmic habitual que sosté que la modernització va arribar amb els Borbons. Ell, justament ara, volia anar a un Congrés a Saragossa per discutir aquesta imatge postissa de Felip V, de primer rei il·lustrat, etc.

Això era una línia de treball nova, que permetria entendre unes arrels històriques de la Catalunya contemporània, lligades a aquest projecte de modernitzar l'estat. Això era naturalment producte d'una maduració intel·lectual dels últims anys.

—La relació amb el País Basc va incentivar aquesta maduració?

—Al País Basc el lligaven les moltes relacions d'afecte i amistat. I, en molts casos, són gent que allà s'estan jugant la vida cada dia. Són gent nacionalista —en el sentit més civilitzat de la paraula— que no estan en la línia dels que van matant... Per això ell havia d'anar a taules rodones i a televisions per parlar de tot plegat. Sabia que cada vegada que ho fes s'hi jugava la vida...

El que pugui semblar un canvi d'orientació és, d'una banda, un procés de maduració intel·lectual, i de l'al-

tra, un procés de presa de consciència i de contacte amb la gent.

—Com va reaccionar ell al final de la treva d'ETA?

—Aquesta és una conversa que hauríeu de mantenir amb els seus amics bascos, amb els qui parlava més d'aquest tema. Però el que és important és que ell s'oposava a aquesta tàctica de persecució i enfrontament al PNB. Qualsevol persona que tingui dos dits de cervell sap que un projecte de solució que implica un País Basc amb un govern PP-PSOE, és a dir amb un govern espanyolista i amb els problemes resolts per l'acció de la Guàrdia Civil i la Policia, no és una solució. Les solucions —sembla que la lliçó d'Irlanda ens ho mostra— no poden passar per altra banda que haver de fer alguna mena de negociació.

[S'incorpora a la conversa Joaquim Albereda, professor d'Història Moderna de la Universitat Pompeu Fabra i cap del Grup de Recerca de les Societats i de les Institucions de la Catalunya Moderna. Un equip de recerca en el qual participava activament Ernest Lluch.]

JOAQUÍM ALBEREDA: El tema de la defensa dels nacionalismes li preocupava moltíssim. Era un home molt escoltat pel lehendakari, li feia molt de cas. Tenia contacte amb sectors del PNB i del PSOE... També estava fent una feina important amb l'Herrero de Miñón i un grup de constitucionalistes que intentaven millorar la Constitució per avançar, no per retallar-la.

J. F.: Ell sentia que tenia un compromís amb aquesta gent, amb la qual havia estat treballant al País Basc. Sobretot un compromís amb persones que són nacionalistes, que són democràtics i que estan amenaçades de mort.

J. A.: I l'altre front era contra els "Juaristis" i aquesta gent, que és el que expressa en l'article, "Contra el basco-espanyolisme" [vegeu pàgines 28-30]. Això que ell sosté que un dels elements ideològics clau d'aquest espanyolisme, són els "ex-bascos" —i molts d'ells "ex-ETA"— traspassats a Madrid i integrats en això.

—El perill dels conversos?

J. F.: Sí, però potser és més que això.

Formen un front a Madrid, netament espanyolista.

J. A.: A banda, era una veu molt implicada per afrontar aquesta ofensiva espanyolista. Era un home amb projecció a Madrid que pot mirar cara a cara a aquells personatges de Madrid de l'Acadèmia i d'altres llocs i plantejar-los una altra visió d'Espanya. Ell era la persona idònia i estava obsesionat amb aquest tema, últimament.

—Tal com van les coses es pot dir que ETA i aquest front es retroalimenten?

J. F.: No sé què li convé a ETA. Tampoc sé que és el que més li convé al PP. Als uns i als altres sembla que els convingui un escenari proper al caos per sortir per un o l'altre camí.

És evident que per al PP una situació insostenible per al PNB és propícia per obtenir el que ells volen, és a dir, el poder al País Basc i deixar la solució del terrorisme en mans de policia i exèrcit. Des del punt de vista d'ETA, un amic meu em comentava que el que busquen és senzillament una persona que doni titulars. Matar Ernest Lluch és primera plana a la premsa

Lluch defensava sempre en articles i tertúlies el diàleg per pacificar Euskadi.

internacional. I és la manera amb què ETA fa una manifestació de força, que es pot permetre el luxe de fer una cosa com aquesta.

—Una altra faceta d'Ernest Lluch,

com ja han apuntat és la intel·lectual...

J. F.: És una greu pèrdua per a la nostra societat i per a la nostra cultura. Jo estava implicat amb ell amb una sèrie de coses que, faltant l'Ernest, no sé si té sentit continuar-les. Per exemple, la col·lecció aquesta de *Clàssics del pensament econòmic català*... Jo no estic gens segur de tenir ganes de seguir, sense ell que era un motor. En la *Revista de Recerques*, en la qual ell va estar des del primer moment, quan en ple franquisme —llavors vam pensar que podríem fer una revista en català pagada de la nostra butxaca— ell va ajudar més que ningú a mantenir-la viva.

La pèrdua de l'Ernest Lluch, que tenia un munt d'anys pel davant d'activitat a fer, que estava fent coses, és una pèrdua greu, molt greu!

—La mort de Lluch estroncarà aquests projectes?

J. F.: Segurament amb ell els hauríem fet. Però sense ell, segurament, no. Jo no estic amb ànim per tantes coses...

J. A.: Però s'ha de continuar.

La darrera intervenció

"Us convoquem a la roda de premsa que els professors Joan B. Culla i Ernest Lluch, juntament amb l'autor, faran el dia 14 de novembre, a les 11 del matí, al restaurant de la llibreria Laie", deia el fax d'Eumo Editorial. Es presentava el llibre *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*, de Borja de Riquer. Seria la darrera intervenció de Lluch davant de la premsa, a Barcelona.

Va ser el primer a arribar. Nosaltres també ens havíem avançat i vam poder xerrar amb ell, una estona. Amb el senyor Lluch compartíem l'interès per algunes coses. Molta gent compartia amb ell l'interès per les més variades coses. Però era ell el que semblava interessat en les teves i per això despertava tanta estimació. La conversa, com la que ens va ajudar a passar l'estona en un tranquil partit jugat al Camp Nou entre els seus dos equips, Barça i Real Sociedad, basculà amb tota naturalitat entre l'intercanvi de la xafarderia més sarcàstica i l'intercanvi del detall més erudit, en el nostre cas, del món literari.

L'interès generós de Lluch per les coses dels altres —Euskadi, Espanya— li va permetre parlar del tema del llibre amb familiaritat i preocupació sentida. El tema era el conflicte entre la visió essencialista espanyola i la visió pluralista. I la seva preocupació era la manca de diàleg entre historiadors catalans i castellans, i les visions unitaristes d'Espanya dels darrers llibres produïts per la Real Academia de Historia, llibres plens d'incorreccions sobre Catalunya que, va dir, EL TEMPS hauria deixat per terra si s'ocupés de llibres castellans.

"Es —transcriu les seves paraules de la llibreta— una regressió, que Borja de Riquer ja apunta, que és seriosa, dolenta. I ho dic amb amargor. No sé on anirem a parar. El llenguatge entre els historiadors castellans està pitjor que entre els polítics. En aquest sentit, el llibre de Borja de Riquer, que és un esforç per entendre'ns, surt en un moment difícil". Entre les coses que s'endú el terrorisme, el dia 21 s'endú l'angoixa per l'unitarisme creixent, per l'espanyolisme ultra.

Abans de parlar del llibre, va aprofitar l'ocasió per fer una confessió relacionada amb el pare de l'autor. Va dir que quan va ser convidat a presentar el llibre *Quinze generacions d'una família catalana*, de Martí de Riquer, va tenir la mateixa sensació del dia que els pares et deixen seure a la taula dels grans, per primer cop. Una confessió que, com tota la seva intervenció, hagués merescut un auditori més ampli. La seva presència, com a segon presentador, davant dels quatre periodistes que van a les presentacions de llibres, va ser un luxe, i així ho vàrem comentar amb Borja de Riquer en sortir de Laie. Escoltar el senyor Lluch, compartir quatre estones amb ell i llegir-lo, ha estat un privilegi. *Lluís Bonada*

J. F.: Sí però hi ha coses que amb ell s'haurien fet i ara...

J. A.: Serà diferent, clar.

J. F.: Per alguns de nosaltres, a més a més, era un amic, una persona molt estimada. Per mi no és el projecte intel·lectual, és la persona, el gran i bon amic, que significa una pèrdua extraordinàriament dolorosa per la qualitat humana.

J. F.: Això ja són hipòtesis complexes. És a dir, quan jo, que tinc poca prudència, deia avui a un amic basc que en el fons al PP això ja li va bé, ell em deia "no, no, no és veritat, perquè si aquí ho veïssis tenen ganes que això s'acabi, tenen por..." Bé, tot és molt complex, no hi ha respostes unitàries. Ara, que persones amb el tarannà de l'Ernest són incòmodes no

han comentat fins ara, hi ha la faceta d'Ernest Lluch en relació amb el País Valencià.

J. A.: Hi ha tot d'històries i jo n'he sentides de tots colors. Jo he viscut amb l'Ernest al País Valencià. I hi he viscut al final del franquisme, quan estàvem tots plens d'il·lusions. Estàvem a la mateixa facultat i jo tenia prou contacte, fins i tot familiar.

Era un temps que esperàvem moltes coses pel futur. I vam viure les pors dels darrers moments de la dictadura. Fa pocs dies que ell explicava que l'havien amenaçat de mort. Es deia que existien unes llistes, com ara les d'ETA però al revés, fetes per la Brigada Social, per quan arribés el moment fer neteja. I en aquells moments, és clar que passàvem por.

Allà al País Valencià hi va haver una línia política —que són els valencians els qui han d'explicar aquesta història— que pel que fos no va reeixir. I l'Ernest, doncs, va fer un canvi que molta gent, pel que jo sé, després ha criticat. Ara el que veig és que hi havia tornat a haver-hi una aproximació de l'Ernest al País Valencià.

Però hi ha una cosa curiosa, una gran part dels equips dirigents del País Valencià de l'època surten del pis setè, em penso, que és on hi eren tots els nostres despatxos, en gran mesura d'on hi havia els nostres despatxos, el de l'Ernest, el meu. D'allí surten Clementina Ródenas, que va ser alcaldessa de València, el president de les Corts, la major part dels consellers del govern... Una bona part de quadres d'aquests dirigents. Però els balanços complexos d'aquesta situació s'han de fer des del País Valencià.

—Després de l'assassinat de Lluch, i de les reaccions ciutadanes i polítiques, què remarcaria?

J. A.: Cal recordar a la gent, no ens enganyem, que les amenaces contra les quals lluitava l'Ernest no vénen només d'una banda. En la lluita contra la intolerància no només és ETA a qui cal combatre. ETA mata, evidentment, però part de la duresa de la situació ve també de l'altre cantó.

Raimon Obiols, Jordi Pujol, Joan Clos, Antoni Castells i Juan José Ibarretxe, junts a la seu del PSC, en l'acte de record a Ernest Lluch, l'endemà de l'atemptat.

—A Catalunya, en l'esfera política, quin és el forat que deixa Lluch?

J. F.: Va molt lligat a l'anterior. El treball de constitucionalisme federalista, per dir-ho d'alguna manera, és una cosa que té molt a veure amb els projectes de país. A mi em sembla que ell avui estava força apartat del que pogués ser el dia a dia del seu partit. Aquesta és una altra qüestió.

—S'havia anat desvinculant ell de la militància al partit o era el partit que l'havia anat desvinculant?

J. F.: Sempre són coses molt difícils de saber, si un no està ficat dins. Però a mi em sembla que en aquests processos les respostes són mixtes. És a dir, si un vol estar en zones de comandament d'un partit ha de ser dins de les línies de la política.

—La mort de Lluch reforça el neoespanyolisme que abans comentaven?

només per a un bàndol, doncs, sí.

J. A.: El grup amb el qual es movia Ernest [*Herrero de Miñón, Arrieta, Arregui...*] plantegen un estudi del constitucionalisme per dotar de més atribucions les autonomies, no en el sentit amb què ho fa el PP, d'un constitucionalisme per restringir, frenar i si cal per reduir la Constitució...

J. F.: L'Ernest m'havia assegurat alguna vegada que ell sabia que el govern espanyol havia demanat informes a juristes sobre la possibilitat de reforma de la Constitució en un sentit restrictiu. Amb coses com restablir els estats d'excepció...

J. A.: ...O, per exemple, plantegen, segons aquests rumors, que en cas que una comunitat autònoma no governi prou bé, s'hi podria intervenir, així de brutal.

—A banda de tots els aspectes que

Enric Rimbau